

10 КЛАС

РОЗДІЛ І. УКРАЇНА НА ПОЧАТКУ ХХ ст. ПЕРША СВІТОВА ВІЙНА

Із тексту угоди п'яти металургійних заводів України про розподіл між ними замовлення на рейки (1900 р.)

1900 р. лютого 15 дня ми, нижчепідписані товариства — Новоросійське, Брянське, Південно-Російське Дніпровське, Бельгійське і Донецьке, уклали цю між собою угоду з метою розподілу між заводами, що беруть участь пропорційно їхній виробничій спроможності, усіх замовлень рейок як для казенних, так і для приватних парових доріг, вагою 18 фунтів і більш у погонному фунті, за винятком рейок спеціальних типів.

§ 1. Розподілу між заводами підлягають усі одержані до 1 січня 1900 р. для казенних і приватних залізниць замовлення <...>, при цьому участь кожного з товариств, які домовилися, визначається <...>: Новоросійському товариству — 29 1/2 %, Брянському — 25, Південно-Російському Дніпровському — 18, Російсько-Балтійському — 15 1/2 %, Донецькому товариству — 12. <...>

§ 2. Мета цієї угоди полягає в тому, щоб кожне товариство, яке в ній бере участь, одержувало замовлення відповідно встановленому § 1 розподілу, за якого взято до уваги довгострокові замовлення, які вже мають заводи Російсько-Балтійського і Донецького товариств. [118, с. 19—20]

- 1) Проаналізуйте економічний розвиток Наддніпрянської України на початку ХХ ст.
- 2) Поміркуйте, чим було викликано підписання угоди, про яку йдеться в тексті джерела.
- 3) Яку тенденцію розвитку української промисловості відображає наведене джерело?

Концентрація промисловості Східної Галичини, Буковини (1902 р.) і Закарпаття (1900 р.) за типами підприємств

Типи підприємств за кількістю зайнятих людей	Підприємства		Зайнято	
	Кількість	%	Людей	%
1 особа	85 943	63,76	85 943	30,27
2—5 осіб	45 150	33,50	114 188	40,22
6—10 осіб	2232	1,65	16 030	5,66
11—20 осіб	812	0,60	11 459	5,03

Закінчення таблиці

Типи підприємств за кількістю зайнятих людей	Підприємства		Зайнято	
	Кількість	%	Людей	%
21—50 осіб	391	0,29	12 013	4,23
51—100 осіб	150	0,11	10 628	3,74
101—300 осіб	81	0,06	13 167	4,64
301 і більше осіб	35	0,03	20 467	7,21
Разом	134 794	100,0	283 895	100,0

[111, с. 138]

- 1) Як наведене джерело характеризує розвиток промислового виробництва в західноукраїнських землях?
- 2) Порівняйте промисловий розвиток західноукраїнських земель і Наддніпрянської України.

Структура промислового виробництва України 1912 р.

Галузі виробництва	Валова продукція, %
Гірнична, гірничозаводська, металургійна, добування та обробка мінералів	45,9
Харчова промисловість	36,2
Обробка металів і виробництво машин	10,4
Обробка дерева	2,1
Хімічна промисловість	1,8
Текстильна промисловість	1,5
Інші галузі виробництва	2,1
Разом	100,0

[123, с. 226]

- 1) Проаналізуйте наведені статистичні дані.
- 2) Поміркуйте, які галузі й чому переважали в структурі промислового виробництва України.
- 3) Визначте, які життєво необхідні галузі виробництва в Україні не були розвинені. Чому?
- 4) Як позначалася на життєвому рівні населення України наведена в таблиці структура промислового виробництва?

Із книги «Україна і світ. Історія господарства від первісної доби і перших цивілізацій до становлення індустріального суспільства» про особливості промислового розвитку Західної України

Значну роль у промисловості західного регіону України відігравав іноземний капітал — австрійський, німецький, англійський, американський, французький, бельгійський. Створивши банки, акціонерні товариства, синдикати, концерни та інші монополістичні об'єднання, іно-

земні підприємці оволоділи основними галузями промисловості Західної України, насамперед нафтовою та озокеритною, по-хижацькому експлуатували природно багатства, наймовірно визискували робітників і одержували небагато високі прибутки. <...>

Фабрично-заводська промисловість західноукраїнських земель розвивалася однобоко, у напрямку розширення видобутку і первинної переробки сировини, а не виробництва готової продукції. Спонукали її до цього диктаторська політика уряду Австро-Угорщини, а також іноземний капітал. Промисловий переворот у західному регіоні почався пізніше, ніж у Східній Україні, і відбувався повільніше. На початку ХХ ст. на всіх західноукраїнських землях налічувалося близько 100 фабрично-заводських, переважно дрібних підприємств, де працювало 62—63 тис. робітників із 300 тис. робітників, зайнятих різними видами промислової діяльності. Решта — близько 240 тис. — працювали в кустарних промислах, у маленьких ремісничих майстернях, удома.

У першому десятиріччі ХХ ст. у промисловості західноукраїнських земель спостерігалось певне піднесення. Кількість зайнятого в промисловому виробництві й будівництві самодіяльного населення Галичини збільшилася в 1,5 разу, а питома вага його в усьому самодіяльному населенні краю підвищилася з 4,8 до 6,2 %. Децю зростає кількість зайнятих у торгівлі, на транспорті, у зв'язку. <...> У той же час кількість зайнятих у сільському і лісовому господарстві не зменшилася, а навіть зростає на 12,5 %.

Аналогічна картина спостерігалась у Закарпатській Україні і на Буковині. Одне слово, західноукраїнська промисловість на початку ХХ ст. перебувала в перехідному періоді від ремесла до фабрики. [176, с. 253—254]

- 1) Поясніть значення виділених слів.
- 2) У чому полягали особливості промислового розвитку західноукраїнських земель?
- 3) Розвиток яких галузей переважав у цьому регіоні?
- 4) Яку роль у розвитку промисловості Західної України відіграв іноземний капітал? Як ви це можете пояснити?
- 5) У чому полягали причини однобокого характеру розвитку промисловості західноукраїнських земель?
- 6) Порівняйте розвиток промисловості в Західній Україні та Наддніпрянщині. Зробіть власний висновок.

Із програмної праці М. Міхновського «Самостійна Україна» (1900 р.)

Український нарід здобув у собі досить сили, щоб навіть посеред найгірших обставин політичних, економічних та національних витворити собі нову третю інтелігенцію. <...>

Сучасна молода Україна вважає себе безпосереднім спадкоємцем Шевченка, а її традиції йдуть до Мазепи, Хмельницького та короля Данила. <...>

Часи вишиваних сорочок, свити та горілки минули і ніколи вже не вернуться. Третя українська інтелігенція стає до боротьби за свій нарід,

до боротьби кривавої і безпощадної. Вона вірить у сили свої і національні, і вона виповнить свій обов'язок. Вона виписує на своєму прапорі сі слова: «Одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна від Карпатів аж по Кавказ». Вона віддає себе на служення сьому великому ідеалови, і доки хоч на однім клапті української території пануватиме чужинець, доти українська інтелігенція не покладе оружя, доти всі покоління Українців йтимуть на війну. Війна провадитиметься всіма засобами, і боротьба культурна уважається так же відповідною, як і боротьба фізичною силою. Потреба боротьби впливає з факту нашого національного існування. <...> Нас багато — цілих 30 мільйонів. Нам належить ся будуччина, бо зовсім неможливо, щоб 1/30 частина всієї людности, ціла велика нація могла зникнути, могла бути задушеною, коли вона спроможна воювати з цілим світом! Ми існуємо, ми відчуваєм своє існування і своє індивідуальне національне «я». Наша нація у своєму історичному часі була не солідарною поміж окремими своїми частинами, але нині весь цвіт української нації по всіх частинах України живе однією думкою, однією мрією, однією надією: «Одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна від Карпатів аж по Кавказ». <...> Наша нація ступила на новий шлях життя, а ми мусимо стати на її чолі, щоб вести до здійснення великого ідеалу, але ми мусимо пам'ятати, що ми тільки передтечі того великого, що йде за нами, ми тільки оповіщуємо його силу, ми тільки його післанці. Сей великий — увесь нарід український.

Але як партія бойова, партія, що виросла на ґрунті історії, і єсть гарантією практичної діяльности, ми зобов'язані вказати ту найближшу мету, яку ми даємо на оці. Ся мета — повернення нам прав, визначених Переяславської конституцією 1654 р. з розширенням її впливу на цілу територію українського народу в Росії. Ми виголошуємо, що ми візьмемо силою те, що нам належить ся по праву, але віднято в нас теж силою. Наша нація довго нездужала, але нині все стає до боротьби. Вона добуде собі повну свободу і перший ступінь до неї — Переяславська конституція.

Ми розуміємо, що боротьба буде люта й довга, що ворог безпощадний і дужий. <...> Ми <...> не хочемо довше зносити панованне чужинців, не хочемо більше зневаги на своїй землі. Нас горстка, але ми сильні нашою любовію до України! <...> Нас мало, але голос наш лунатиме скрізь по Україні, і кожен, у кого ще не спідлене серце, озветься до нас, а в кого спідлене, до того ми самі озвемося. <...>

Усі, хто на цілій Україні не за нас, ті проти нас. Україна для Українців, і доки хоч один ворог-чужинець лишиться на нашій території, ми не маємо права покласти оружя. <...> І пам'ятаймо, що слава і перемога — се доля борців за народню справу. Уперед! [158, с. 16—19]

- 1) Що вам відомо про діяльність автора документа? Складіть його історичний портрет.
- 2) Кого М. Міхновський вважає «третьою інтелігенцією»? Яку місію він покладає на неї?
- 3) Як автор джерела обґрунтовує право українців на власну державу? Чи є його докази переконливими?
- 4) Визначте основні ідеї наведеного документа.

- 5) Які методи боротьби пропонує М. Міхновський? Чи поділяєте ви його погляд на запропоновані методи боротьби? Свою відповідь аргументуйте.
- 6) Пригадайте, що вам відомо про «Березневі статті» Б. Хмельницького. Як автор джерела пропонує ними скористатися?
- 7) Праця М. Міхновського «Самостійна Україна» писалася як програма першої наддніпрянської політичної партії — РУП. Чому, на ваш погляд, пізніше РУП відмовилася від цієї програми?
- 8) Як наведене джерело відображає процес політизації українського суспільства й національно-визвольного руху?
- 9) Яке значення мала праця М. Міхновського для розвитку українського національного руху?

Витяг із програми Української народної партії

Українська Народня Партія єсть партія робітницької маси українського народу; єсть партія Українського міського і сільського *пролетаріату*.

Українська Народня Партія визнає *соціалістичний* ідеал jako єдиний, котрий може остаточно задовольнити український та інші народи, зничити визиск, безправ'є, зничити сучасний устрій, збудований на насиллі, примусі нерівности і панованні.

Цей ідеал такий: узагалі зняряддя виробу, фабрики і заводи на землі, оселеній українським народом, мусять належати Українцям-робітникам, а земля (рилля) — Українцям-хліборобам.

1. Головні завдання Української Народньої Партії — просвітити, освідомити Українців-робітників і хліборобів із боку розуміння їх національних і класових інтересів.

2. Зорганізувати освічений і свідомий своїх інтересів український пролетаріат у Всеукраїнський союз Українців-робітників.

3. Зорганізувати так само Українців-хліборобів у Всеукраїнський союз хліборобів-Українців.

Українські робітники складають свою незалежну робітницьку партію, яка у своїй діяльності не підлягає ніяким обмеженням і контролю, бо знають, що тілко свої власні організації, своя власна робітницька партія можуть оборонити інтереси українського пролетаріата; що тілко свої власні організації дадуть українському пролетаріату політичну і економічну силу, яка забезпечить його від утисків і визиску.

Вільна невідлегла самостійна республіка — Україна робочих людей.

Ми визнаємо тілко добровільні *федерації* народів; се значить добровільні федерації вже свободних народів. Росія, Австрія, Германія і інші, де рядом із пануючими живуть десятки зневолених націй, мусять поперед розпастиись; федерації потім коли і зложаться, то зовсім не в межах сучасних держав, а в залежности од інтересів кожної нації. Можуть бути федерації українців і чехів, поляків і руських і т. д.

Треба пам'ятати: аби два чи більш народів жило в згоді та любови, треба: